

Деструктивний характер релігійного вчення Саїда Кутба

Несправа М. В., Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

В результаті дослідження книги Кутба «Віхи на шляху до Аллаха» було виділено та проаналізовано п'ять свідчень того, що вчення Саїда Кутба є деструктивним. По-перше, це вчення спрямоване на досягнення світового панування військовим шляхом. По-друге, воно розпалює ненависть щодо величезних мас людей за релігійною ознакою. По-третє, воно виправдовує релігійні війни. По-четверте, вчення Кутба агітує за встановлення тоталітарного суспільства. По-п'яте, дане вчення пропонує техніки підготовки релігійних екстремістів. Виявлено, що головним засобом досягнення своїх цілей Кутб проголошує наступальний військовий джихад. Причому, на його думку, цей джихад має вестися як стосовно всіх не мусульманських держав, так і всіх сучасних йому мусульманських держав, оскільки, на переконання Кутба, там живуть «несправжні мусульмани». Встановлено три причини неспроможності вчення С. Кутба. По-перше, це вчення засноване на маніпуляціях, наведенні вирваних з контексту цитат Корану та видавані бажаного за дійсне. По-друге, дане вчення оголошує війну всьому світові, що невідворотно призведе до поразки спроб його втілення у життя. По-третє, воно прагне примусити людей XXI століття жити у суворій відповідності до норм життя VII століття, що є утопією.

Ключові слова: Салафізм; релігійний екстремізм; іслам; джихад

The dangerous nature of Sayyid Qutb's religious doctrine

Nesprava M. V., Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

The research of the Sayyid Qutb's book "Milestones Along the Way" argued that Qutb's doctrine is dangerous. Firstly, this doctrine aims to achieve world domination by military means. Secondly, it incites religious hatred against the huge masses of people. Thirdly, this doctrine justifies religious wars. Fourthly, it agitates for the establishment of a totalitarian society. Fifthly, it offers training techniques for religious extremists. Sayyid Qutb proclaims an offensive military jihad as the main mean to achieve his goals. Sayyid Qutb emphasizes that the jihad has to subjugate the whole world and captured peoples have either to become Muslims, or to pay tributes (jizya) during all life. Moreover, the study found the three causes of the failure of Sayyid Qutb's doctrine. Firstly, this doctrine is based on manipulations and quoting Muhammad's words out of their context. Secondly, Sayyid Qutb's doctrine declares the war toward the whole world and attempts to implement this idea will inevitably lead to defeat. Thirdly, it seeks to force the 21st century people live according to the norms of the seventh century people and it obviously is a utopia. Also, the study argued that Qutb's ideas are dangerous not only to non-Muslim people, but also to Muslims. Firstly, Sayyid Qutb offers Muslims to fight against their own Muslim states. This idea would provoke civic, fratricidal wars in Muslim countries. Secondly, Qutb opposes the classic Islam doctrine, offering his own understanding of Islam instead. Well-known Muslim scholars criticize points of Qutb's understanding. Thirdly, radical attempts to implement Sayyid Qutb's doctrine set people from different countries against Islam, because these radicals hide behind the name of Islam. Sayyid Qutb regards our time as an arena for the relapse of the events that took place in the seventh century, when salafs (the first Muslims) increased the Islamic theocratic state ownership from one oasis in the desert to vast areas stretching from India to the Atlantic Ocean. Qutb believes that all the twentieth century counties without exception (both non-Muslim counties and Muslim ones) are in the state of pagan ignorance now. He emphasizes that this state requires immediate relapse of the events of more than a thousand years ago - when Muslim warriors carried Islam by sword in all the land which they were able to conquer.

Keywords: Salafism; religious extremism; Islam; jihad

Деструктивный характер религиозного учения Саида Кутба

Несправа Н. В., Днепропетровский государственный университет внутренних дел

В результате исследования книги Кутба «Вехи на пути к Аллаху» было выделено и проанализировано пять свидетельств того, что учение Саида Кутба является деструктивным. Во-первых, данное учение направлено на достижение мирового господства военным путём. Во-вторых, оно разжигает ненависть относительно огромных масс людей по религиозному признаку. В-третьих, оно оправдывает религиозные войны. В-четвёртых, учение Кутба агитирует за установление тоталитарного общества. В-пятых, данное учение предлагает техники подготовки религиозных экстремистов. Выявлено, что главным средством достижения своих целей Кутб провозглашает наступательный военный джихад. Причём, по его мнению, этот джихад должен вестись как относительно всех немусульманских государств, так и относительно всех современных ему мусульманских государств, поскольку, по убеждению Кутба, там живут «ненастоящие мусульмане». Установлено три причины несостоятельности учения С. Кутба. Во-первых, это учение основано на манипуляциях, приведении вырванных из контекста цитат Корана и выдаче желаемого за действительное. Во-вторых, это учение объявляет войну всему миру, что неизбежно приведёт к поражению попыток его воплощения в жизнь. В-третьих, оно стремится заставить людей XXI столетия жить в строжайшем соответствии с нормами VII столетия, что является утопией.

Ключевые слова: Салафизм; религиозный экстремизм; ислам; джихад

Постановка проблеми

Саїд Кутб як і чимало інших ідеологів радикальних салафітів мислить сучасність в якості свого роду арени для повторення подій, які мали місце у VII столітті, коли салафи, тобто перші мусульмани, військовим шляхом фантастично збільшили володіння ісламської теократичної держави з одного оазису в пустелі до величезних просторів, які простягнулися від Індії до Атлантичного океану. Кутб вважає, що всі без виключення держави XX століття, як не мусульманські, так і мусульманські, знаходяться в тому самому стані, що передував проповіді Мухаммада – в стані джахілії (язичницького невігластва), що потребує негайного повторення подій більш ніж тисячолітньої давнини – коли мусульманські воїни несли мечем іслам у всі землі, які змогли завоювати. Звісно, це деструктивна ідея, яка викликає обурення як з боку людей Заходу, так і з боку представників поміркованих напрямків в ісламі, однак екстремістські джихадійські угруповання використовують вчення Кутба для виправдання своєї екстремістської діяльності та для рекрутування нових adeptів. Тому необхідно з усією очевидністю показати неспроможність та деструктивний характер теоретичних побудов Саїда Кутба.

Аналіз досліджень і публікацій

Серед авторів, які аналізували вчення Саїда Кутба, можна назвати таких дослідників, як Г. Кіссинджер [11], Д. Беньямін та С. Саймон [10], Й.-Е. Лейн [12], Дж. Тот [13], І. П. Добаєв [2], Т.Б. Мамитов [4], Д. С. Рязанов [6], А. В. Сараб'єв [7], А.Н. Старостін [8], Л. Н. Ямпольська [9] тощо. В цих дослідженнях показано значення, специфіку, вплив та сутність релігійного вчення С. Кутба. Однак серед розглянутих питань не було приділено окремої уваги систематичній критиці, яка обґрунтовує деструктивний характер та неспроможність вчення, викладеного в книзі «Віхи на шляху».

Мета дослідження

Мета даної статті полягає в критичному аналізі викладеного Саїдом Кутбом у книзі «Віхи на шляху» вчення та обґрунтуванні його деструктивного характеру та неспроможності.

Виклад основного матеріалу

У своїй найвідомішій праці «Віхи на шляху Аллаха» (вперше видана у 1964 році), яку Генрі Кіссинджер називає «основою сучасного ісламізму» [11, с. 130], Саїд Кутб чітко та однозначно формулює мету свого вчення. Це – світове панування. Критикуючи всі наявні типи суспільства, Кутб заявляє: «Людство потребує нового керівництва» [3, с. 3]. Кутб наголошує, що прагнення його вчення стосуються не лише традиційно мусульманських країн, а населення всієї землі: «Темою цієї декларації є людина взагалі, рід людський, а сферою її застосування є земля, вся земля» [3, с. 29]. Дійсно, іслам не є національною релігією, а проголошує власну відкритість до всього людства, однак Кутб маніпулює з цим, видаючи можливість, що

є у кожній людині стати мусульманином, за необхідність ісламу поширити своє панування на всю землю.

С. Кутб багато слів у своїх книжках присвячує критиці сучасного світу за те, що в ньому є приклади поневолення людини людиною. Звісно, всім відомо, що в світі чимало несправедливостей і з ними необхідно боротися. Чимало людей пішли за вченням Кутба саме тому, що він увів їх в оману тим, що нібито він пропонує шлях до звільнення людства від поневолення. Але, якщо проаналізувати, що саме Кутб пропонує в якості «звільнення», то відразу стає зрозумілим, що він прагне ще гіршого, чим те, що є. Він пропонує заснувати тоталітарне суспільство, де люди не зможуть діяти на власний розсуд, більше того – їм взагалі буде заборонено мати самостійні судження як такі. У тій державі, яку він пропонує побудувати, «люди не за яким питанням і не за яким аспектом свого життя не діють на підставі власного судження» [3, с. 23]. В уявній державі Кутба всі сфери життя людини повністю та без виключення мають контролюватися на предмет відповідності шаріату: «Люди повинні зробити шаріат Аллаха всесильним стосовно будь-якого з життєвих питань» [3, с. 22].

Кутб не припускає думки, що релігійні уявлення можуть співіснувати зі світськими проявами життя. Він підкреслює, що смисл релігії ширше смислу віровчення, і цей смисл повинен охоплювати буквально все. На його думку, у людей не повинно бути жодної можливості жити на власний розсуд – навіть у сфері сім'ї, мистецтві, одязі, зовнішньому вигляді, кулінарних вподобаннях тощо. Будь-які відхилення від шаріатських норм мають розцінюватися, з точки зору Кутба, як страшний злочин – як бунт проти Аллаха, як посягання на його владу. Причому, Кутб вважає сучасні трактування шаріату в арабських країнах недостатньо суворими, на його думку вони мають бути приведені у повну відповідність з нормами, які діяли у мешканців арабських пустель сьомого століття.

Серед ознак сучасного світу, найбільшу ненависть викликає у Кутба той факт, що мешканці держав світу живуть за законами, які вони самостійно встановили. Цю тезу важко зрозуміти – мабуть, для майже всіх людей виглядає цілком логічним та природним, що в кожній країні люди самостійно розробляють та встановлюють закони, за якими вони планують жити. Але Кутб переконаний, що всі наявні у світі держави необхідно знищити саме тому, що їхні закони сформовані громадянами даних держав. На його думку, це самоуправство та злочин, оскільки в усіх містах та селах планети мають бути тільки ті закони, що запроваджені Аллахом. Цей аргумент Кутба здається абсолютно неймовірним для людини християнського світу, адже однією з ідей християнства є те, що «кесарю кесарево, а Богу Боже», однак в ісламі владне панування розглядається як один з атрибутів божественності Аллаха і спроби людей

жити за самостійно створеними законами справді нерідко розглядається як посягання на вищевказаний атрибут. Кутб, доводячи цю тезу до пароксизму, прямо закликає до повалення політичного ладу в усіх без виключення країнах світу: «Кожен, хто оголосив себе мусульманином, повинні позбавитися від політичних, соціальних та інших форм керівництва з боку язичницького суспільства» [3, с. 24].

Цілком очевидно, що вищенаведена теза Кутба є абсолютно неприйнятною, і ніякі спроби захисників Кутба виправдати цю тезу тим, що вона викладена в рамках релігійного вчення, не є спроможними, адже посилення на свободу віросповідань ні до чого, коли йдеться про деструктивне релігійне вчення, яке каже не про духовність, а про захоплення політичної влади. Саїд Кутб абсолютно відверто каже про саме політичні амбіції свого вчення: «Оголошення панування Аллаха над мешканцями цього світу означає, що у всіх видах, формах і системах людської влади відбулася всезагальна революція, всезагальний бунт усюди на планеті, де у тій чи іншій формі влада належить людям». Кутб обіцяє, що після повалення всіх політичних режимів на планеті буде володарювати Аллах, але ж, звісно, це обман - у кутбовій уявній планетарній державі халіфом, чиновниками, суддями були б не Аллах, а люди, які, прикриваючись ім'ям Аллаха, насолоджувалися б повною та нічим не обмеженою владою. За допомогою посилення на волю Аллаха Кутб намагається обґрунтувати можливість застосування сили заради встановлення політичної гегемонії.

Розглянемо як саме Кутб пропонує досягти побудови свого тоталітарного суспільства. По-перше, Саїд Кутб вказує, що його вчення не несе мир: «Наше завдання полягає не в тому, щоб миритися з реальністю язичницького суспільства, і не в тому, щоб проявляти до нього лояльність та вірність» [3, с. 10]. Кутб розуміє, що досягти поставлених ним цілей неможливо шляхом пропаганди поглядів – звісно, люди не захочуть добровільно відмовитися від законів та звичаїв своїй країні. Тому він хоче розпалити війну. Виправдати цю війну він намагається за допомогою принципу «мета виправдовує засоби»: «Коли на шляху постають перешкоди і з'являються фактори матеріального впливу, то виникає необхідність знищити їх насамперед силою, з тим, щоб отримати можливість звертатися з проповіддю до серця людини і його розуму, до людини, яка вільна від усіх цих кайданів» [3, с. 31]. Тобто, Кутб не вважає свідченням неспроможності його ідей той факт, що людство не бажає жити за його вченням за доброю волею. Він вигадує причини нав'язати своє вчення всупереч волі: «Хто прогресивно розуміє природу ісламської релігії, розуміє невідворотність динамічного просування до ісламу у вигляді джихаду з використанням меча і поруч з джихадом, з використанням роз'яснення» [3, с. 31].

Намагаючись переконати своїх adeptів у необхідності цієї війни, Кутб використовує класичний прийом «розлюднення» ворога. Він пише таке: «Немусульмани - не люди, поки вони живуть джахілістським життям» [3, с. 74]. Звісно, тут ми бачимо яскраве підтвердження, що вчення Кутба - це деструктивне вчення, яке не може мати ніяких виправдань. Тому всі гучні заяви Кутба про те, що Захід є винуватим в расизмі, колоніалізмі та інших злочинах проти мусульман, насправді є тільки ширмою, за якою він намагається протягнути власний войовничий шовінізм.

Своїх adeptів Кутб готує до жертв, але, звісно, як і ідеологи інших деструктивних релігійних вчень, він заздалегідь оголошує винуватими в цих жертвах тих людей, на яких вони хочуть нападати: «На цьому шляху ми зіткнемося зі складностями та неприємностями, нам будуть нав'язані великі жертви, але у нас, якщо хочете, немає альтернативи шляху для просування вперед, окрім шляху, яким йшли представники першого покоління мусульман» [3, с. 10]. Нагадаємо, що саме має на увазі Кутб під словами щодо шляху перших мусульман: протягом першого століття від дня свого заснування ісламська держава захопила військовим шляхом території Близького Сходу, Середньої Азії, північно-західної Індії, Північної Африки, Іспанії, Південної Італії, Сицилію тощо. Цього разу, на думку Кутба, правовірним необхідно піти ще далі – завоювати увесь світ. Як ми бачимо, Кутб пропонує відродити середньовічну практику релігійної війни та силового сценарію розширення території держави. Генрі Кіссинджер цілком справедливо назвав цю книгу Кутба «декларацією війни проти наявного світового порядку» [11, с. 130].

Як відомо, чимало ісламських вчених критикують заклики радикальних салафітів до джихаду, вказуючи, що ті викривляють мусульманське вчення про джихад. Наприклад, муфтії Р. Гайнутдін стверджує, що ідея джихаду, яку використовують радикальні салафіти, витлумачена ними неправильно, за його словами, джихад не є закликом до терору [1, с. 535]. Ще коли Кутб писав свою книгу, він стикався з критикою своїх поглядів з боку ісламських знавців мусульманського права та Корану, однак він не зважав на їхню думку. Кутб називає мусульманських критиків його вчення «теоретичними мусульманами» та «живими клітинами язичницького суспільства», які постачають цьому суспільству елементи збереження та розвитку, «замість того, щоб їх діяльність була спрямована на його руйнацію» [3, с. 23]. Він пише, що «у цих нащадків мусульман від ісламу тільки і залишилося, що одна назва» [3, с. 28] і каже, що немає ніякої доброї справи в їхніх устремліннях до миру, адже єдино праведний шлях - це війна до переможного кінця, поки не будь знищені всі перешкоди до поклоніння всіх людей на планеті тільки одному Аллаху. Він відкидає аргументи мусульманських

вчених: «Вони намагаються звести джихад в ісламі до того, що називають зараз «оборонна війна». Джихад в ісламі – це зовсім інша справа».

Необхідно наголосити, що вчення Кутба не можна ототожнювати з усім ісламом. Кутб запропонував радикальне тлумачення мусульманського вчення, яке в багатьох пунктах суперечить традиційному ісламу. Кутб в своїх книгах часто наводить цитування слів Мухаммада, однак дослідники (наприклад, І. Добаєв) ґрунтовно довели, що ці цитування вирвані з контексту Корану чи Сунни [2, с. 129].

С. Кутб наголошує, що ті, хто каже про оборонний джихад, принижує значення ісламської релігії. За його концепцією, джихад має не захищати мусульманські країни від нападів, а має покорити весь мир, причому, захоплені народи мають або стати мусульманами, або поголовно платити данину у вигляді джизьї, військового податку («Іслам заявить про своє примирення з ними лише у тому випадку, коли вони заявлять про підкорення його владі, про згоду виплачувати джизьєю» [3, с. 38]). До того ж Кутб вважає, що мусульманам не потрібно навіть знаходити підставу для нападу, нападати на весь світ їм нібито необхідно навіть тоді, коли ніхто не загрожує їхній безпеці: «Джихад не обмежується філософсько-теоретичними роз'ясненнями, незалежно від того, чи знаходиться ісламська батьківщина, а якщо сказати правильно з мусульманської точки зору – світ ісламу, в безпеці чи під загрозою з боку сусідів» [3, с. 32]. З наведених цитувань стає абсолютно зрозумілим, що у вченні Кутба йдеться саме про військову агресію, а не про оборону, тому спроби його прихильників виправдати вчення Кутба потребами захисту мусульман є безпідставними. Він не каже про захист, він каже про напад.

Критикуючи екстремістські наміри радикальних палафітів, ісламські вчені посилаються на місце в Корані, де Мухаммад закликає до миру. Кутб, не маючи змоги проігнорувати цитати Корану, винайшов, як обійти цей аргумент поміркованих мусульман. Він каже, що слова про мир були військовою хитрістю Мухаммада, якою він намагався приспати уважність оточуючих народів: «Якщо Аллах колись протягом певного часу і забороняв ісламській спільноті вести джихад, то це було питанням тактики, а не питанням принципу» [3, с. 39]. Кутб пише, що в цілях збереження первинної спільноти істинно віруючих спочатку дійсно необхідно справляти враження людей, які хочуть миру, кажучи, що їхня справа – лише мирно переконувати, під прикриттям чого необхідно вербувати нових членів та готуватись до силових акцій. Коли ж станеться нагода розпочати військові напади, пише Кутб, необхідно постійно нарощувати їхній масштаб.

Кутб ділить планету на землю ісламу та землю війни. Він пише, що мусульмани лише в обителі ісламу (дар аль-іслам), тобто тільки між собою

мають бути гуманними. «Будь-який інший світ – це територія війни (дар аль-харб). Ставлення мусульманина до нього – або ведення боротьби з ним, або укладання перемир'я за умови гарантії безпеки для мусульман на підставі договору. Однак разом з тим, ця територія не вважається обителлю ісламу і не може бути і мови про лояльні стосунки між населенням цих територій і мусульманами» [3, с. 64].

Певною перешкодою для вчення Кутба є пряма заборона на насильницьке навернення в іслам, яка міститься в Корані. На неї теж часто вказують ісламські вчені. Не маючи змоги повністю не зважати на цю заборону, Кутб придумав, як її формально обійти. Він цинічно вказує, що його вчення не порушує цю норму, адже навернення всіх людей землі в іслам, про яке він мріє, має відбуватися не через пряму загрозу вбивства, а через «вільний вибір»: «через надавання їм свободи прийняття цього вчення після руйнування правлячих політичних систем або шляхом примушення їх платити військовий податок. Люди заявляють про свою покірність та смирення, і в умовах повної свободи вирішують – приймати чи не приймати це віровчення. Людина сама повинна вирішити, чи сприймати за власною волею це віровчення або не сприймати, але не повинна чинити йому спротив чи виступати проти нього зі зброєю в руках. Якщо хтось вчинить інакше, прибічники ісламського світогляду повинні воювати з ним до тих пір, поки не вб'ють його або поки він не заявить о своїй покірності» [3, с. 28]. Вбивати людей за спробу захищати від нападників свої держави та свою віру – ось що пропонує Саїд Кутб. Це ще одне свідчення того, що його вчення є абсолютно деструктивним. Не дивно, що, як доводять дослідники, настанови Кутба лягли в основу проповідей та терактів Осамі бен Ладена [12] і представників ІДІЛ [8, с. 55].

Кутб розуміє, що знайти виконавців для втілення у життя його програми буде непросто. Тому він пропонує методику виховання адептів, які будуть здатні вбивати заради його ідей. Цілком у відповідності до настанов інших деструктивних релігійних вчень, Кутб пише про необхідність ізолювати адептів від контакту з реальністю, колишнім оточенням, знаннями, звичаями та традиціями свого народу. Тут він знову звертається до Корану за прикладами. Він каже про те, що досягнення асхабів (сподвижників Мухаммада) стали можливими завдяки тому, що ці люди черпали свої уявлення лише з Корану. А невдачі послідовних мусульманських поколінь Кутб пояснює тим, що вони допустили до себе інші культурні впливи. Тому Кутб закликає адептів його вчення відмовитися від усього, окрім його трактування Корану, включаючи відмову навіть від мусульманської культури: «В наші дні ми живимо в умовах язичницького невігластва, подібно тому, яке існувало на світанку ісламу, а може і ще більш похмуро-

го. Все, що навколо нас - джахілістське. Навіть на багатьом з того, що ми вважаємо ісламською культурою, ісламськими інститутами, ісламською філософією та ісламським мисленням стоїть печатка язичницького невігластва» [3, с. 9]. Окремо він закликає своїх послідовників стерегтися найменшого впливу західних філософських міркувань. За його словами, «найменшої частки таких міркувань достатньо для того, щоб отруїти кристально чисте ісламське джерело». Звісно, коли десь утримувати групу молодих людей, відрізвавши їх від спілкування з рідними, рідної культури, обіравши усі зв'язки з зовнішнім світом та промиваючи їм мозки читанням книги Кутба, можна виховати фанатиків, які будуть вважати, що їхнє призначення завоювати весь світ. Але ж це цілком сектантський підхід, який відверто вказує на його приреченість на поразку. Тим не менш відмітимо, що у Кутба знайшлося чимало послідовників, які почали втілювати його пропозиції у життя: «Глибоко радикальні ідеї Кутба мотивували ісламістських фундаменталістів всередині та ззовні Єгипту, які стали домінувати в мечетях, тренувальних таборах і на вебсайтах» [13, с. 11]

Зазначимо, що, аналізуючи вчення Кутба, як і будь-яке інше деструктивне вчення, важливо уважно ставитися до трактування термінів. Наприклад, у Кутба є термін «динамічний закон ісламської релігії». Звучить цілком прийнятно та ніби навіть на філософський манер, але під цим терміном Кутб насправді має на увазі абсолютно неприйнятний зміст. Він каже, що даним законом ісламу є постійне військове захоплення світу, яке не повинно припинятися допоки вся влада на планеті не буде в руках послідовників його тлумачення ісламу [3, с. 26-27]. Ще один термін, який використовує Кутб – це «мир». Як за Орвелом, у Кутба мир означає війну. Коли Кутб каже про мир, він має на увазі не безпеку від нападу, не мирне життя. Він має на увазі прагнення знищити все, що є альтернативою його розумінню ісламу: «Іслам, прагнучи миру, не має на увазі той дешевий мир, сутність якого зводиться лише до того, що убезпечити територію, на якій проживає населення, яке сприйняло ісламське віровчення. Іслам бажає такого миру, у затінку якого вся релігія повністю належала б Аллаху, тобто щоби люди, всі люди у затінку цього миру поклонялися Аллаху» [3, с. 32]. Ще один з прикладів перекручення змісту слів є використання Кутбом понять «відсталі» та «цивілізований». Кутб пише, що сучасні країни Заходу є відсталими, а справді цивілізованим було середньовічне суспільство салафів й те суспільство, яке він хоче побудувати. І таких прикладів у вченні Кутба більш ніж достатньо.

Окремо зупинимось на аргументації нашої тези, що вчення Кутба є небезпечним та деструктивним не тільки щодо населення не мусульманських країн, але і щодо мусульман як таких. По-перше, Кутб вимагає від мусульман воювати

проти своїх країн. Обґрунтовує він це тим, що підмінює поняття, кажучи, що справжньою батьківщиною мусульман є не та земля, де знаходяться їхні домівки та родини, а «обитель ісламу», де панує шаріат Аллаха. В якості підтвердження своїй тезі Кутб посилається на приклади з Корану: «ось так і воював Мухаммад проти Мекки, де він народився, де були його рід та сім'я, де був його дім та дома його сподвижників, їхнє майно, яке вони залишили». Те, що подібна війна у наш час буде війною громадянською, братовбивчою та спрямованою проти представників своєї ж релігії, Кутба не зупиняє. Він намагається оголосити цю війну священною та цинічно додає, що в такій війні свого життя мусульманину жаліти не варто.

Кутб оголошує сучасні йому мусульманські країни такими, що не є мусульманськими насправді («з усієї землі зникло правління за законом Аллаха» [3, с. 4]) і закликає мусульман зі зброєю в руках воювати проти влади в своїх країнах. Критикуючи радикальні настанови салафізму, шейх Рамадан Аль-Буті констатує, що радикальний салафізм «побудував своє буття виключно на розмежуванні мусульман на два табори» [5, с. 116] та провокує постійні конфлікти.

По-друге, серед представників джахілії, тобто язичницького невігластва, Кутб перелічує не тільки атеїстів, політеїстів, представників «релігій Книги», тобто християн та іудеїв, але й мусульман сучасного йому світу. Кажучи, що справжніми мусульманами були лише салафи, Кутб переконує, що мешканці сучасних мусульманських країн не є справжніми мусульманами, навіть якщо вони «здійснюють молитву, постяться, відвідують святі мусульманські місця». Судячи з усього, єдиною ознакою належності до джахілії є невідповідність поведінки людини тому, що особисто Кутб вважає правильним. У своїй книзі Кутб пише: «У відповідності до об'єктивного стану під рубрику «джахалістське суспільство» потрапляють всі фактично існуючі на землі сучасні суспільства» [3, с. 42]. Перед нам відверто сектантський погляд на світ, коли вчення однієї людини протиставляється всьому світові.

По-третє, Кутб виступає проти ісламського вчення як такого, пропонуючи замість нього своє власне розуміння ісламу. Чимало визнаних в ісламському світі мусульманських вчених вказували, що тези, які висувують радикальні салафіти, є помилковими та такими, що викривляють справжнє значення мусульманського вчення. Кутб намагається не просто вигадати якийсь новий мазхаб, він оголошує не мусульманськими взагалі всі наявні мусульманські мазхаби.

По-четверте, втілення у життя вчення Кутба невідворотно ударить по самим мусульманам. Адже групи джихадійських екстремістів, які, керуючись настановами Кутба, оголосили війну всьому світу, заявляють, що вони - мусульмани і що їхнє вчення та дії – це є ніщо інше як вимоги

ісламу. У відповідь, звісно, в усьому світі зростає ісламофобія, адже люди переносять своє негативне ставлення до джихадійських терористів на всіх мусульман, іменем та релігією яких прикривають свої дії ці екстремісти.

Отже, що пропонує Кутб мусульманам? Він хоче, щоб вся планета занурилася у війну, щоб мусульмани воювали зі своїми урядами та між собою, як з «язичниками», щоб вони воювали також і з Заходом та всіма іншими країнами, які не захочуть мирно прийняти іслам. На його думку, це пряма дорога до миру та щастя, коли не буде «розтління», «невігластва» та переважання матеріального над духовним. «Ви перебуваєте в горі, нещасті та важкому становищі, і Аллах хоче полегшити вашу долю, надіслати вам своє милосердя та ошчасливити вас» - пише Кутб. І війну цю необхідно продовжувати безкінечно: «Ми не повинні залишати людей у спокої, поки вони не зрозуміють, що іслам - це не якась соціальна концепція місцевого значення» [3, с. 71].

Нам здається, що мусульмани перші мають оголошувати у розшук таких людей, як Кутб, та саджати їх у в'язницю, адже їхнє вчення є загрозою в першу чергу для самих мусульман. У мусульманських країнах це розуміють, прикладом чого є доля самого Саїда Кутба, якого у 1966 року повісив уряд Єгипту, затримавши за підготовку замаху на чинного тоді президента цієї країни.

Нажаль, вчення Кутба не може бути забутим - Д. Беньямін та С. Саймон цілком справедливо пишуть, що книга Кутба «Віхи на шляху» стала однією з найвпливовіших написаних арабською мовою книг останніх п'ятдесяти років [10, с. 63]. У цих умовах завдання дослідників - показувати деструктивний характер тез вчення Кутба, щоб протидіяти їхньому впливу на все нові маси населення. Тому нам здаються незрозумілими спроби ледь не героїзувати Кутба з боку деяких західних дослідників. Так, Деніел Беньямін та Стівен Саймон пишуть про складності життя Кутба у в'язниці та порівнюють його книгу з творами інших знаменитих в'язнів ХХ століття: «У столітті, в якому частка найбільш важливих творів вийшли зі в'язниць, Кутб, добре це чи погано, є відповіддю Ісламського світу Солженицину, Сартру і Гавелу і його легко порівняти з ними у впливі» [10, с. 62]. Але ж це порівняння цілком недоречне та некоректне. Кутба не можна порівнювати з вищезазначеними мислителями, адже у в'язницю його

привели не прагнення свободи та миру, а пропаганда війни та його спроби організувати вбивства політичних опонентів.

Висновки

Вчення Кутба, викладене в його книзі «Віхи на шляху до Аллаха», є деструктивним. Адже воно, по-перше, спрямоване на досягнення світового панування військовим шляхом, по-друге, розпалює ненависть щодо величезних мас людей за релігійною ознакою, по-третє, виправдовує релігійні війни, по-четверте, агітує за встановлення тоталітарного суспільства, по-п'яте, пропонує техніку підготовки релігійних екстремістів.

Головним засобом досягнення своїх цілей Кутб проголошує наступальний військовий джихад. Причому вестися він, на його думку, має як стосовно всіх не мусульманських держав, та і всіх сучасних йому мусульманських держав, оскільки там живуть «несправжні мусульмани». Результатом цієї війни, на думку Кутба, має стати підкорення всього світу, причому, захоплені народи мають або стати мусульманами, або поголовно платити данину у вигляді джизья, військового податку.

Також ми навели три причини неспроможності вчення С. Кутба. По-перше, це вчення засноване на маніпуляціях, наведенні вирваних з контексту цитат та видавані бажаного за дійсне. По-друге, дане вчення оголошує війну всьому світові, що невідворотно призведе до поразки спроб його втілення у життя. По-третє, воно прагне примусити людей ХХІ століття жити у суворій відповідності до норм життя людей у VII столітті, що є утопією.

Окремо ми аргументували, що вчення Кутба є небезпечним та деструктивним не тільки щодо населення не мусульманських країн, але і щодо мусульман як таких. Як ми показали, по-перше, Кутб вимагає від мусульман воювати проти своїх країн. Тобто він провокує громадянські, братовбивчі та спрямовані проти представників своєї ж релігії війни. По-друге, по суті Кутб виступає проти ісламського вчення як такого, пропонуючи замість нього своє власне розуміння ісламу, тези якого критикують знані мусульманські вчені. По-третє, спроби радикалів втілити у життя настанови Кутба налаштовують населення різних країн світу проти ісламу як такого, іменем якого прикриваються джихадійські екстремісти, влаштовуючи свої теракти по всьому світові.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Гайнутдин Р. Умеренный ислам – важнейший путь профилактики экстремизма / Р. Гайнутдин // Ислам: Ответ на вызовы времени: выступления, статьи, интервью, документы. – 2011. – Москва: Эксмо. – С. 523-538.
2. Добаев И. П. Идеологические конструкции радикального исламизма / И. П. Добаев // Гуманитарий Юга России. – 2015. – №1. – С. 121-129.
3. Кутб С. Вехи на пути Аллаха. – 1993. – Режим доступа: www.islamnuri.com/Russ/knigi/Vekhi%20na%20puti%20Allakha.doc
4. Мамытов Т. Б. Теория и практика глобального джихада / Т. Б. Мамытов // Проблемы современной науки и образования. – 2016. – № 16. – С. 130-133.

5. Рамадан аль-Бути. – 2008. – Салафия: Ансар.
6. Рязанов Д. С. «Исламское государство» в творчестве Маудуди и Кутба: сходства и различия / Д. С. Рязанов // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2011. – № 7 (13). – С. 176–180.
7. Сарабьев А. В. Халифатисты versus «национально-ориентированные» исламисты: к постановке проблемы / А. В. Сарабьев // Уральское востоковедение : международный альманах. – 2015. – № 6. – С. 176-189.
8. Старостин А. Н. Идеологические истоки ИГИЛ, практики агитации и методы информационного противодействия радикалам / А. Н. Старостин // Мусульманский мир. – 2015. – № 4. – С. 55-66.
9. Ямпольская Л. Н. Концепция джихада в исламской традиции / Л. Н. Ямпольская // Псковский военно-исторический вестник. – 2015. – №1. – С. 183–188.
10. Benjamin D. The Age of Sacred Terror / Benjamin D. Simon S. – New York: Random House Publishing Group, 2002. – 536 p.
11. Kissinger H. World Order / H. Kissinger. – Penguin, 2014. – 432 p.
12. Lane J-E. Rise of Radical Islamic Fundamentalism: Mawdudi, Qutb and Faraj / J-E. Lane // The Journal of Social Sciences Research. – 2016. – № 2. – P. 34-43.
13. Toth J. Sayyid Qutb: The Life and Legacy of a Radical Islamic Intellectual / J. Toth. – OUP USA, 2013. – 392 p.

REFERENCES

1. Gaynetdin, R. (2011). Umerennyj islam – vazhnejshij put' profilaktiki jekstremizma [Moderate Islam is the most important way of preventing extremism]. Islam: Otvet na vyzovy vremeni: vystuplenija, stat'i, interv'ju, dokumenty (pp. 523-538). Moscow: Jeksmo [in Russian].
2. Dobaev, I.P. (2015). Ideologicheskie konstrukty radikal'nogo islamizma [Ideological constructs of radical Islamism]. Gumanitarij Juga Rossii, 1, 121-129 [in Russian].
3. Qutb, S. (1993). Vehi na puti Allaha [Milestones Along the Way]. Retrieved from: www.islamnuri.com/Russ/knigi/Vekhi%20na%20puti%20Allakha.doc [in Russian].
4. Mamytov, T. B. (2016). Teorija i praktika global'nogo dzhihada [The theory and practice of global jihad]. Problemy sovremennoj nauki i obrazovanija, 16, 130-133 [in Russian].
5. Ramadan Al-Bouti (2008). Salaf. Ansar [in Russian].
6. Rjazanov, D. S. (2011). «Islamskoe gosudarstvo» v tvorchestve Maududi i Kutba: shodstva i razlichija [«Islamic state» in the works of Maududi and Qutb: similarities and differences.]. Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i juridicheskie nauki, kul'turologija i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki, 7 (13), 176-180 [in Russian].
7. Sarab'ev, A. V. (2015). Halifatisty versus «nacional'no-orientirovannye» islamisty: k postanovke problemy [Caliphatists versus «nationally-oriented» Islamists: the formulation of the problem]. Ural'skoe vostokovedenie : mezhnunarodnyj al'manah. Ekaterinburg, Izd-vo Ural. un-ta, 6, 176-189 [in Russian].
8. Starostin, A.N. (2015). Ideologicheskie istoki IGIL, praktiki agitacii i metody informacionnogo protivodejstvija radikalnam [Ideological origin of ISIL, agitation practices and methods of information counteraction to radicals]. Musul'manskij mir, 4, 55-66 [in Russian].
9. Jampol'skaja, L. N. (2015). Konceptcija dzhihada v islamskoj tradicii [The concept of jihad in the Islamic tradition]. Pskovskij voenno-istoricheskij vestnik, 1, 183-188 [in Russian].
10. Benjamin, D., & Simon, S. (2002). The Age of Sacred Terror. New York: Random House Publishing Group.
11. Kissinger, H. (2014). World Order. Penguin.
12. Lane, J-E. (2016). Rise of Radical Islamic Fundamentalism: Mawdudi, Qutb and Faraj. The Journal of Social Sciences Research, 2, 34-43.
13. Toth, J. (2013). Sayyid Qutb: The Life and Legacy of a Radical Islamic Intellectual. OUP USA.

Несправа Микола Вікторович

Кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальних дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, проспект Гагаріна, 26

Nesprava Mykola

PhD in Philosophy, Associate professor
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin ave., 49005, Dnipro, Ukraine

ORCID: 0000-0003-0415-1837   Email: n.nesprava@gmail.com

Цитування: Несправа М. В. Деструктивний характер релігійного вчення Саїда Кутба / М. В. Несправа // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 2. – С. 161-167.

Citation: Nesprava, M. V. (2018). Destruktyvnyi kharakter relihiinoho vchennia Saidy Kutba [The dangerous nature of Sayyid Qutb's religious doctrine]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21(2), 161-167.

Стаття надійшла / Article arrived: 15.02.2018

Схвалено до друку / Accepted: 21.02.2018